
Reflexen

W. van Vlastuin

Het is 16 maart 2022 als ik deze reflexen schrijf. Het is geen vraag waar de reflexen in deze oorlogstijd over moeten gaan. Tegelijk roept het thema van de oorlog in (de) Oekraïne een geweldige ambivalentie op als er vandaag wordt geschreven voor het juninummer. Kan er iets worden gezegd dat over drie maanden relevant en actueel is als de situatie vandaag zo instabiel en onzeker is? Deze vraag is eigenlijk een disclaimer voor het vervolg, omdat ik meen dat er geen alternatief is voor het thema van deze reflexen.

Lijden

Mijn eerste reflex op de inval van Poetin in Oekraïne is het besef welk ontzaggelijk lijden zich hier voltrekt. Ik ken de Oekraïne als een land dat bezig is zich te ontwikkelen en waar men zich met man en macht voor inzet. Dan zien we tal van beelden waarbij de raketten door de lucht vliegen, de vlammen uit flatgebouwen slaan en huizen in puin liggen. Wat in zoveel jaren met zorg is opgebouwd, wordt binnen de kortste keren vernield en vernietigd. Hoe desastreus! Hoeveel tijd en geld, energie en moeite gaat het kosten om al die schade te herstellen? Ik probeerde me voor te stellen dat een raket in mijn huis zo'n ravage aan zou richten.

En wat dan nog ingrijpender is: we zien de beelden van moeders met kinderen op hun arm, kinderen die in schuilkelders huilen en wegschuilen, gezinnen die met een enkele tas een onbekende toekomst tegemoetreizen, ouden van dagen die strompelen over een kapotgeschoten brug, een chauffeur heft zijn handen in de lucht en wordt toch neergeschoten, een massagraf waarin in plastic ingepakte lijken worden gesmakt, mensen die hollen terwijl de schoten klinken, een zwangere moeder die door het puin uit een ziekenhuis haar weg zoekt, enzovoorts. Het ene beeld is nog dramatischer dan het andere.

Het is hartverwarmend dat er zoveel spontaniteit op gang komt om mee te leven met de nood in Oekraïne. Polen en Hongarije waren zuinig in het opvangen van vluchtelingen, maar het lijkt erop dat al deze reserve als sneeuw voor de zon is verdwenen. Velen hebben hun huizen opengesteld voor de vluchtelingen uit dit land dat tot de Europese familie behoort. Toch kan dit de verslagenheid niet wegnemen. We bidden voor al dit leed, we steken een helpende hand uit waar mogelijk en tegelijk voel je je zo machteloos.

Ik moest denken aan de bewogenheid van onze Heiland. Toen Hij bij Naïn de weduwe ontmoette die haar enige zoon naar het graf droeg, was Hij inner-

lijk met ontferming bewogen. Zij kreeg haar dode zoon terug. Deze rouw vermenigvuldigt zich in de steden van Oekraïne. Het lijkt alsof Jezus hier zo ver weg is. Tegen deze achtergrond schreef de puritein Thomas Goodwin ooit zijn meest populaire boek *The Heart of Christ in Heaven Towards Sinners on Earth* (1651). Zijn boodschap was dat Jezus in de hemel niet verder bij ons vandaan is dan tijdens zijn omwandeling op aarde. Zijn hemelse paleis maakt Hem niet afstandelijk en ongevoelig voor ons lijden. Hij ging heen om dichterbij te kunnen zijn. Zo bidden wij dat deze hemelse bewogenheid balsem is in de wonden van onze lijdende medemens.

Moed

Aangrijpend vond ik ook de beelden van gezinnen die uit elkaar worden gehaald. De man brengt zijn vrouw en kinderen in veiligheid in Polen en keert dan terug om zijn land te verdedigen. Ze nemen afscheid van elkaar en ze weten niet of ze elkaar weer zullen zien. Er kwamen beelden langs van jonge stellen die zo uit elkaar gingen.

Blijkbaar haalt oorlog niet alleen het slechte in de mens naar boven. Wat hier naar boven komt, is moed en verantwoordelijkheid, zelfopoffering en toewijding. We zien het bij de president die niet wegschuilt in een onderaardse bunker, maar die vanuit Kiev zijn land bestuurt en bemoedigt. Hulde aan Zelensky. Deze gewezen acteur en komiek heeft het hart voor zijn volk op de goede plaats. De naam van zijn partij *Dienaar van het Volk* ('Sloeha Narodoe') was veelbelovend, aanvankelijk miste zijn regering een stuk vaart, maar nu blijkt het geen loze belofte te zijn.

Mede geïnspireerd door hun president tonen de mannen van zijn volk zelfopoffering voor hogere belangen dan het eigen zelf. Toen ik daarover nadacht, realiseerde ik me: dit past helemaal niet in een postmodern wereldbeeld. Het is alweer enkele jaren geleden dat onder redactie van Herman Paul en Wouter Slob de bundel *Zelfontplooiing, een theologische peiling* verscheen. Het inleidende hoofdstuk liet zien dat in een postmodern wereldbeeld de enkeling centraal staat die het maximale uit het leven haalt. Het leven is een project en genot is het doel. Tal van internationale studies bevestigen dit beeld. Niet alleen het werk van Charles Taylor wijst deze richting op, maar ook andere studies. Zo kwam ik een studie tegen van G. Izenberg, *Identity. The Necessity of a Modern Idea* uit 2016 die laat zien dat we op zoek zijn naar ons echte zelf om dat te ontwikkelen en te ontplooiën. *Ik ben o.k. Jij bent o.k.* van Thomas Harris waarvan in diverse talen meer dan 15 miljoen exemplaren over de toonbank gingen en waarvan in 2014 de veertigste druk in Nederland verscheen, is waarschijnlijk symptomatisch voor onze postmoderne cultuur.

Op minstens drie manieren strookt de attitude van de Oekraïense mannen

niet met onze postmoderniteit. In de eerste plaats gaat het deze mensen niet om hun genot, of de ontplooiing van hun authentieke zelf, maar ze offeren zichzelf. Is dit een aanwijzing dat het leven niet draait om maximaal genieten, maar om betekenis en zingeving? Deze notie heeft Dirk de Wachter onder de aandacht gebracht in zijn *De kunst van het ongelukkig zijn* (2019). Betekenis en zingeving overstijgen onze sterfelijkheid en juist in het licht van onze sterfelijkheid lichten deze waarden op. Een korter leven met inhoudelijke betekenis is beter dan een zelfzuchtig leven zonder zingeving.

In de tweede plaats zie ik dat deze mannen niet hun eigenbelang dienen, maar ze dienen een hoger belang. Ze nemen de uitdrukking ‘voor ons land’ in hun mond. Dit klinkt in onze oren misschien al snel nationalistisch, maar je kunt het ook positief horen als de sublimatie van huwelijken en gezinnen. Door de structuren van de samenleving worden de randvoorwaarden geschapen om in stabiliteit en vrede samen te kunnen leven. Men offert zich ervoor op om anderen veiligheid en bescherming te bieden.

Ten derde is het veelzeggend dat mannen hier afscheid nemen van vrouwen en vrouwen laten hun mannen gaan. Het lijkt erop dat er helemaal niets klopt van het postmoderne gelijkheidsverhaal waarin verschillen tussen mannen en vrouwen er niet mogen zijn. De vrouwen komen hier naar voren als de dappere typen die zorgen voor hun kinderen en de mannen als degenen die de strijd strijden. Ik ben nergens discussie tegengekomen over de rolverdeling, blijkbaar wijst deze rolverdeling in crisissituaties zichzelf. Ligt dat aan de cultuur in Oekraïne en zouden deze verhoudingen er in Nederland anders uitzien? Of komen hier oermenselijke verhoudingen naar boven? Zijn de biologische verschillen tussen man en vrouw dan toch bepalend voor de cultivering van ons geslacht en kan de postmoderne benadering alleen maar functioneren in een verwende samenleving?

Westerse decadentie

Een derde reflectie die mij de laatste dagen heeft beziggehouden is de opmerking in christelijke media dat het wereldbeeld van Poetin niet in alle opzichten verkeerd is. Er werd nadrukkelijk afstand genomen van Poetins inval in Oekraïne, maar er werd op gewezen dat de eendrachtige veroordeling van Poetin niet zo eendrachtig is als het lijkt en dat we niet alles van Poetin moeten veroordelen. Zijn publieke hoogachting voor het huwelijk is groter dan van Mark Rutte. Het wereldbeeld van Poetin wordt mede bepaald door de morele decadentie van het Westen. Zijn ideaal van een groot Russisch rijk wordt mede ingegeven door de noodzaak om weerbaar te zijn ten opzichte van het Westen. Hoe moeten we deze inzichten wegen?

Het lijkt mij buitengewoon kwalijk als dergelijke overwegingen een nuan-

cering zouden betekenen van het kwaad van de oorlog die Poetin is begonnen. Het is dezelfde vergissing die christenen in Nederland maakten toen Hitler aan de macht kwam. Omdat ze goede initiatieven en klassieke opvattingen bij hem aantroffen, onderkenden ze niet het demonische karakter van zijn nazi-ideologie. Dit betekent dat we geen optelsom kunnen maken van de diverse onderdelen van iemands wereldbeeld om te zien wat we onder de streep overhouden. Het gaat in Poetins wereldbeeld van het grote Rusland om een andere categorie dan in zijn wereldbeeld waarin het huwelijk een plaats heeft.

We raken hier aan een diep theologisch-antropologische werkelijkheid, namelijk dat in de grootste schurken nog iets zichtbaar is van de universele werking van de Heilige Geest. Poetin is niet alleen maar slecht, maar de zaak die hij nu ter hand neemt, kan ronduit een slechte zaak genoemd worden. Daarvoor is geen enkele nuancering gewenst. Met andere woorden: we maken zelfs nu een onderscheid tussen zijn persoon en zijn daden. Waarbij hij zich op zo'n manier identificeert met zijn daden dat het heel moeilijk is dat onderscheid te handhaven.

Ik proefde in de nuancering van Poetins wereldbeeld ook de vrees dat we ons te veel vereenzelvigen met de linkse politiek in ons land. Moeten christenen hier geen reserve betonen? Kun je wel loyaal één zijn met pertinente ongelovigen die heel andere idealen met Oekraïne voorhebben?

Het komt mij voor dat we ten aanzien van de gezamenlijke verontwaardiging over deze laffe aanval op Oekraïne geen reserves hoeven te koesteren. We mogen ook hier iets zien van de universele invloed van de Heilige Geest die een besef van gerechtigheid geeft. Het zou juist vreemd zijn om ons aan deze universele invloed van de Geest te onttrekken met een beroep op de boodschap van de Geest in zijn Woord of op de particuliere kracht van de Geest in ons hart. Als we deze bewegingen van de Geest uit elkaar trekken, scheiden we wat de Geest samenvoegt en we vervallen tot partijpolitiek en machtsdenken waardoor de Geest wordt uitgeblust. Vanuit een katholieke gezindheid overstijgen we deze partijzucht en speuren we naar sporen van gerechtigheid en waarheid. We zijn dankbaar als we die ergens zien oplichten, ook al is het bij mensen of bewegingen waar wij het niet verwachten.

Uiteraard zijn er tal van onderlinge verschillen, maar is het nodig om deze altijd te profileren? Moeten we naar verschillen zoeken of dienen we zo veel mogelijk 'common ground' te betreden? Deze vragen raken aan tal van manieren en momenten waarop we in onze samenleving met elkaar omgaan. Abraham Kuyper was de man die de antithese dreef, maar zijn tegenhanger Herman Bavinck zocht de verbinding. Kuyper had gelijk dat we de antithese niet moeten verhullen, maar Bavinck had gelijk dat we mogen leven uit de

katholieke volheid van de schepping waarin geldt: wie niet tegen ons is, is voor ons.

Onderwijl moeten wij het ons in het Westen wel aantrekken dat Rusland aanleiding heeft om ons morele verval aan de orde te stellen, zoals minister Lavrov dat expliciet heeft gedaan. Ons morele verval is geen reden om Oekraïne aan te vallen, het is de vraag hoe Rusland zou handelen als er geen sprake was van moreel verval in het Westen, maar de Russische cultuur houdt ons wel een spiegel voor waarin we beschaamd blikken. Nu reiken we de Russische 'tsaar' het gelegenheidsargument aan dat hij een morele oorlog voert, omdat hij een oorlog voert tegen moreel verval. Ons morele verval is geen reden voor deze immorele oorlog, maar het vormt op een bepaalde manier wel een aanleiding. Blijkbaar groeien wij in het Westen zo ver bij de oosterse culturen vandaan, dat het tot een kruivvat kan worden waarin één vonkje onheil aanricht. Dat signaal zou in onze cultuur weleens door mogen dringen. Het mag christenen ervan doordringen hoe heilzaam een moreel reveil voor de wereldvrede zou zijn.

Barensnood

Je kunt pessimistisch worden van het wereldnieuws. De oorlog in Oekraïne bepaalt ons erbij dat er zoveel andere oorlogen op deze aarde worden uitgevochten. Ik las het boek *Kroongetuige* over de onderdrukking van de Oeigoeren in China, huiveringwekkend. De vervolging van christenen neemt wereldwijd toe. Kinderen worden uitgebuit. De crisis in het klimaat lijkt onomkeerbaar. Seksuele misstanden (*The Voice of Holland*) schreien ten hemel. Ook de abortuspil en de opheffing van de bedenktijd zijn veelzeggende signalen. Wie wordt niet moedeloos als hij de nieuwe genderwet bestudeert waarin jongeren een wijziging van hun geslacht kunnen doorgeven aan de burgerlijke stand alsof het een adreswijziging is? De macht van de Big Tech neemt toe en ondermijnt op allerlei manieren ons democratisch bestel.

Als christen peins je over de vraag wat deze oorlog te midden van de wervelwind van onheil betekent in het plan van God. Als er geen ander nieuws zou zijn dan de media ons aanreiken, moet je wel pessimistisch zijn. Juist dan biedt het grote nieuws van Gods koninkrijk een tegenwicht. Een beeld dat mij richting geeft, is het beeld van de geschiedenis als barensnood (Rom. 8:22). Waar mijn ongelovige hart alleen maar nood ziet, is er een klein geloof dat amen zegt op het proces van baren. Barensweeën zijn pijnlijk en heftig, ze intensiveren gaandeweg het proces, maar ze zijn tevens signalen van hoop. Het nieuwe leven is er al (2 Kor. 5:17). De wedergeboorte van hemel en aarde dient zich aan.

Wat zal dat zijn, een nieuwe hemel en een nieuwe aarde waar eindelijk gerechtigheid zal zijn? Waar eindelijk recht gedaan wordt aan God, aan de

schepselen en aan de schepping als basis van de sjalom. Waar God zal zijn alles in allen, waar we eeuwig genoeg hebben aan God, zonder ooit genoeg te krijgen van God. De noties van de *visio beatifica* en de *deificatio* verdienen hier heroverweging. Opvallend genoeg worden we hieraan herinnerd vanuit de oosterse theologie en spiritualiteit.

Juist vanuit dit perspectief wordt het geweld in deze geschiedenis zo problematisch. Kan God dit allemaal toelaten? In de theologie onderscheiden we fijnzinnig tussen Gods actieve wil in het goede en zijn passieve wil (*permissio*) ten aanzien van het kwade. Zo kunnen we duidelijk maken dat het kwade niet buiten God omgaat, terwijl we tegelijk tot uitdrukking brengen dat God anders bij het kwaad is betrokken dan bij het goede. Maar deze fijnzinnige onderscheidingen kunnen ook fragiel zijn. We lazten vandaag in onze huisgodsdiensstofening uit het tiende hoofdstuk van Jozua. Er ontstond aan tafel een gesprek over de totale vernietiging van de steden in het land Kanaän. Dan dringt de vraag zich niet alleen op hoe God het kwaad kan toelaten, maar ook hoe Hij het actief kan gebieden.

Is er dan toch geweld in God? Vorig jaar kwam deel 10 als paperback uit in de serie *Studies in Reformed Theology* van de IRTI-conferentie die al in 2005 werd gehouden rondom het thema 'Christian Faith and Violence'. Collega Peels heeft ook het nodige over deze thematiek geschreven. Vorig jaar verscheen er in de Artios-reeks een boekje van legerpredikant Barth over dit dilemma, *God gebruikt geweld, uitleg bij donkere bijbelteksten*.

Het blijft een weerbarstig thema en dat is maar goed ook. God is geen softe god die altijd zegent en nooit vloekt, altijd fijn is en nooit toorn. In zijn goedheid keert Hij zich tegen het kleinste kwaad. Hier spant het in de ontmoeting tussen de heilige God en mij persoonlijk. Hij heilig en ik onheilig, Hij liefde en ik zelfzucht, Hij barmhartig en ik een gesloten hart, Hij rechtvaardig en ik rommel aan met zijn gerechtigheid, Hij zo overweldigend goed en ik heb Hem op hoogst misdadig behandeld. Als Hij in het recht treedt? Wie zou niet vrezten als het geweld in Jozua nog maar een tipje van de sluier van Gods gerechtigheid is die wordt opgelicht (Gen. 15:16)?

Dan zittten we zomaar midden in de lijdenstijd waarin de ongetemperde toorn van God zich tegen Jezus keert. Al het onrecht uit de geschiedenis concentreert zich in de ziel van Jezus. Hoe ontzaglijk diep heeft Hij geleden, hoe bang en angstig was Hij... Zo heeft Hij alle onrecht gedragen en alle gerechtigheid vervuld. Wat een ongelooflijk evangelie. Nochtans, door het getuigenis van de Heilige Geest ga ik er 'amen' op zeggen dat ik in Christus vandaag al in deze gerechtigheid deel (Rom. 5:1): 'Nu ken ik die waarheid zo diep als gewis, dat Christus alleen mijn gerechtigheid is.' Door de Geest gaan we vandaag al wandelen in deze eschatologische gerechtigheid (Rom. 8:2-4). Het

mag dan een 'klein begin' zijn, het draagt de belofte van een grootse toekomst in zich.

Vanuit de geestelijke kennis van de gerechtigheid van Gods koninkrijk zijn we extra gevoelig voor het onrecht in deze geschiedenis (Rom. 8:23). Door de gerichten heen is God bezig zijn volk te bevrijden. Zoals Hij dat in zakformaat deed bij de verlossing uit Egypte, zo doet Hij het nu op wereldschaal. Door de Geest zuchten we mee in onze gebeden met het zuchten van de kosmos (Rom. 8:26). In het woord zuchten hoor ik ook iets onbeholpens. We weten niet precies wat we moeten bidden en hoe we moeten bidden. Ons bidden is soms niet meer dan zuchten en wat onbeholpen woorden. Maar onze God is nabij de ziel die tot Hem zucht, Hij neigt zijn oor om elke zucht op te vangen.

Dat doet ons uitzien naar de sporen van deze gerechtigheid in de geschiedenis die hun licht van de eschatologische onthulling al vooruitwerpen. Ik denk aan een woord van Gunning dat God deze wereld regeert door de gebeden van zijn kinderen. Zou dat waar zijn? Dan zijn onze onbeholpen gebeden nog belangrijker dan de internationale sancties tegen Rusland en alle diplomatieke overleg op de hoogste internationale niveaus. Dan krijgen we nieuw respect voor de arme weduwe die dag en nacht riep om gerechtigheid (Luk. 18:1-8). We zien die weduwe terug in de weduwen van Oekraïne.

En zien we dan ook geen spoortje van hoop in het feit dat er zoveel Joden uit de Oekraïne vertrekken naar Israël? In de (christelijke) media is er nauwelijks aandacht voor, het gaat verhoudingsgewijs ook om kleine aantallen, maar toch. In Gods koninkrijk gaat het doorgaans niet om de grote dingen van de politiek, de economie, de wetenschap en de media, maar kleine dingen zijn vaak groot. Zou God dan toch iets voorhebben met zijn volk? Zijn dit de eerste scheuten van de vijgenboom die de lente aankondigen? We heffen onze hoofden opwaarts. Jezus is bezig te komen, omdat Hij gekomen is. Zijn komst zal ons heil volmaken. Nog even volhouden.

Personalia

Er wordt veel gestudeerd in de brede kring van Theologia Reformata. Dat levert niet alleen promoties op, maar ook oraties. In chronologische volgorde betreft dit:

1. 12 februari promoveerde Merijn Wijma op een proefschrift getiteld 'A Great Multitude One Can Count (Een menigte die men tellen kan): A Statistical Study on the Spatio-Temporal Development of the Reformed Denominations in the Netherlands Between 1892 and 2015' (promotores G. Harinck en J. Rouwendal).
2. Op 18 februari, de dag waarop de hevige storm velen verhinderde om naar

Amsterdam te komen, hield Gerdien Bertram-Troost haar oratie onder de titel 'Menswording in een laag-vertrouwensamenleving: Kansen en uitdagingen voor onderwijs'. Mooi hoe ze eindigde: 'Dames en heren, voor u staat een dankbaar en gezegend mensenkind dat zo dadelijk van harte instemt met de lofverheffing die aan het einde van deze bijeenkomst zal klinken.'

3. Op 10 maart was het een belangrijke mijlpaal voor Arie Zwiep, omdat hij toen zijn oratie uitsprak: 'Een kwestie van hermeneutiek? (Un)zeitgemäße bespiegelingen over heilige teksten en hun lezers in het spoor van Gadamer, Betti en Thiselton.' De oratie heeft laten proeven dat hermeneutiek niet simplistisch kan zijn.
4. 1 april promoveert Annemiek de Jonge op een proefschrift getiteld 'Als een madeliefje tussen de straatstenen. Soteriologische en ecclesiologische opvattingen van practitioners in evangelicale missionaire gemeenschapsvorming' (promotor S. Paas; co-promotor S. Stoppeles).
5. Op het moment van dit schrijven zien we uit naar de inauguratie van Wijnand Zondag als bijzonder hoogleraar aan de Theologische Universiteit van Apeldoorn op D.V. 5 april, 'Werk en kerk: wat is recht in de 21e eeuw?' We zijn benieuwd wat deze voormalige hoogleraar arbeidsrecht voor de kerk, haar werk en haar recht kan betekenen.
6. 11 april promoveert Petronelle Baarda op een onderzoek met de titel 'Floreren: een praktisch theologisch onderzoek over positieve psychologie in de praktijk van het onderwijs' (promotores: M.J. Kater, Bram de Muynck en Joke van Saane).

Ik spreek de wens uit dat zowel de promovendi als de professoren deze mijlpaal van hun promotie of oratie zullen ervaren als een startpunt van nieuw verlangen naar dieper inzicht in de geheimen waar we in de theologie onderzoek naar mogen doen. Opdat onze inzichten door de Geest geheiligd worden om in onze situatie onze God te dienen en naar Zijn beeld vernieuwd te worden.